

JEOPOLİTİK

Doç. Dr. A. Suat BİLGE

Konumuz bakımından bir memleketin coğrafi mevkii, büyüklüğü, şekli, iklimi ve tabii kaynaklarından coğrafi vakıalar olarak bahsedeceğimiz vasıflarının dış politikasında ve dolayısıyla milletlerarası politika da oynadığı rolün ehemmiyeti eskiden beri zaman zaman filozofların, askerlerin, devlet adamlarının, siyasi yazarların ve hepsinin başında coğrafyacılardan dikkatlerini üzerine çekmiştir. İlkönce fikri bir ilgi olarak başlayan bu alâka zamanla milletlerarası politika mücadelelerinde bütün güçlerin kullanılması temayülüne paralel olarak coğrafi vakıaların kullanılmasına veya dış politikaya tatbik imkânlarının araştırılmasına yönelmiştir. Bu araştırmalar ile coğrafi vakıaların dış politikanın desteklenmesi ve daha realist hedeflere yöneltilmesi bakımından arzettiği çeşitli imkânlar ortaya çıkmıştır. Birinci dünya harbinden sonra bu imkânlardan azami derecede istifade edilebilmesi için münhasıran bu konuda çalışan teşekküller kurulmaya başlanmıştır. Böylece coğrafi vakıaları dış politikanın hizmetine veren yeni bir görüş ve bunun neticesi olarak yeni bir çalışma konusu ortaya çıkmıştır. Buna Jeopolitik ismi verilmiştir (1). Almanyanın İkinci Dünya Harbine tekaddüm eden ve bu harp

-
- 1) Norman HILL, Contemporary World Politics, New York 1954 s. 314; Pierre CELERIER, Géopolitique et Géostratégie, Paris 1955; Thorsten V. KALIJARVI, Modern World Politics, New York 1954 s. 289; Hans J. MORGENTHAU, Politics Among Nations, New York 1955 s. 146; H. J. MORGENTHAU and K. W. THOMPSON Principles and Problems of International Politics, New York 1952 s. 76; N. J. PADEL-FORD and G. A. LINCOLN, International Politics, New York 1954 s. 52; J. PADEL-FORD, Contemporary International Relations Reading 1950 - 1951 s. 22; G. Etzel PEARCY and R. H. FIFIELD, World Political Geography, New York 1952 s. 22 Frederick B. SCHUMAN, International Politics, New York 1953 s. 276; George SCHWARZENBERGER, Power Politics, New York 1952 s. 42; Harold and Margaret SPROUT, Foundations of National Power New York 1955 s. 151; R. STRAUZ - HUPE and S. T. POSONY, International Relations, New York 1950 s. 40; Quincy WRIGHT, The Study of International Relations New York 1955 s. 336 ve bilhassa Sir Halford J. MACKINDER, Foreign Affairs July 1943 s. 595 şe bk.

boyunca tatbik ettiği genişleme politikası, Rusyanın gene aynı harbin sonunu takip eden senelerde giriştiği yayılma ve nüfuz politikası ve nihayet bu politikaya tepki olarak Amerikanın 1947 den beri tatbikine çalıştığı sınırlama ve çevreleme politikası büyük bir nisbette Jeopolitikçilerin çalışma ve görüşlerinden ilham almıştır.

Bu yazımızda Jeopolitik kavramına, kavramın gelişmesine ve nihayet Jeopolitik görüş ve teorilere temas ederek bunların dış politikada oynadığı rolü belirtmeye çalışacağız.

I

Jeopolitik Nedir ?

Arz ve politika kelimelerinin birleşimi olan Jeopolitik kelimesi, lûgatlarda geniş manasında hükûmet politikasının, dar manasında dış politikanın tâyininde coğrafi vakıaları esas unsur olarak sistematik bir şekilde tetkik eden bilgi kolu olarak tarif edilmektedir. Bu tarif dilimize evvelce siyasî coğrafya olarak geçen coğrafya kolunun tarifine çok yakındır. Filhakika siyasî coğrafya, muhtelif ekollere göre değişmekle beraber, umumiyetle arz ile devleti birlikte tetkik eden bilgi kolu olarak tarif edilir. (1) Bu tarife göre siyasî coğrafyanın konusu esas itibariyle siyasî toplulukların buldukları bölge ve kaynaklar ile siyasî müesseseleri ve politikaları arasındaki karşılıklı münasebetlerdir (2).

Bu benzerlik ve kaynaklarının aynı olması dolayısıyla bazı yazarlar siyasi coğrafya ile jeopolitik arasında bir fark gözetmemektedirler. Hattâ bir yazar jeopolitik'in siyasî coğrafyanın kısaltılmış isminden başka bir şey olmadığını ileri sürmektedir (3).

Siyasî coğrafya ile jeopolitik'in kaynakları hattâ ilgileri aynı olmakla beraber zamanla iki coğrafya kolu arasında bir gaye ayrılığı belirlediği söylenebilir. Bunu jeopolitik'in tariflerini kronolojik olarak sıraladığımız zaman kolaylıkla fark ederiz.

Jeopolitik tabirini ilk defa kullanan İsveçli coğrafyacı Kjellen, 'coğrafi organizm veya mekân içinde fenomen olarak devletin tetkikine' jeopolitik demiştir. (4) Birinci Dünya Harbinden sonra Kjellen'i tarih itibariyle hemen takip eden Alman jeopolitikçi Haushofer jeopolitik'i

1) PEARCY age. s. 1, 5, 12, 13; WRIGHT age. s. 336; KALIJARVI age. s. 298 bk.

2) PEARCY age. s. 12; PADELFOED age. s. 52.

3) PEARCY age. s. 3 bak.

4) KALIJARVI age. s. 289.

(tabii şartların ve tarihi gelişmelerin tesiri altında değişen) siyasî hayat şek'inin üzerinde yaşadığı yer ile münasebetleri bakımından ilmi' şeklinde tarif etmiştir. (1)

Jeopolitik profesör Spykman ile sadece tavsifi (descriptif) olmakla yetinmiyerek tatbikata doğru yönelmiştir. Spykman'ın görüşüne göre jeopolitik bir memleketin güvenlik politikasının coğrafi vakıalara göre plânlanmasıdır.' (2)

İkinci Dünya Harbinden sonra Kieffer Jeopolitik'i 'bir devletin sosyal politik, ekonomik, stratejik ve coğrafi unsurlarının bu devletin dış politikasının tâyin ve takibine tatbikidir' şeklinde tarif etmiştir. Bu tarifden anlaşılacağı üzere jeopolitik'in İkinci Dünya Harbinden sonra hem şumülü genişlemiş hem de tatbik imkânı ön plâna geçmiştir. Milletlerarası politika hakkında çıkan son eserler de bu temayülü teyid etmektedir. Meselâ Padelford jeopolitik'i kısaca 'tatbiki siyasî coğrafya' olarak tarif etmektedir. (3) Wright da jeopolitik'in coğrafi muhiti dünya politikasında kullanma sanatı olduğunu belirtmektedir. (4)

Jeopolitik'in bu tarifler kronolojisinden beliren en önde vasfı tatbik gayesine yönelmiş olmasıdır. Bizce Jeopolitik'i siyasî coğrafyadan ayıran başlıca vasfı budur. Siyasî coğrafya siyasî topluluklar ile coğrafi vakıalar arasındaki münasebetleri tetkik eder ve bunun özelliklerini ortaya koyar. Jeopolitik ise bu özelliklerden devletlerin dış politikalarının tâyininde istifade gayesi güder.

Bazı yazarlar jeopolitik ile siyasî coğrafya arasındaki farkları müta-lâa ederlerken jeopolitik'in dinamik, siyasî coğrafyanın ise statik vasfı üzerinde durmaktadırlar. Filhakika siyasî coğrafya statik coğrafi vakıalar ile muayyen bir zamanda mevcut siyasî topluluklar arasındaki münasebetleri tetkik eder. (5) Jeopolitik ise, bilhassa Alman ekolüne göre devletin bir organizm olarak telakki edilmesi dolayısıyla bunun büyüyüp genişlemesi için lüzumlu coğrafi unsur ve imkânları araştırır. Bu faaliyet de jeopolitik'e ister istemez dinamik bir vasfı verir. Bizce jeopolitik'in dinamik vasfını muhakkak devletlerin genişleme nazariyelerine bağlamaya lüzum yoktur. Jeopolitik'in dinamik vasfı takip ettiği gayenin bir neticesidir. Jeopolitik'in gayesi coğrafi vakılardan istifadedir. Bu istifade bir devletin genişlemesinde olduğu kadar millî güvenliğinin daha iyi temininde de bahis konusu olabilir. Hattâ bir devlet dış ticaretinde

1) Aynı eser, s. 289.

2) PEARCY, age. s. 32,

3) PADELFOED, age, s. 52 bk.

4) WRIGHT, age, 336.

5) CELERIER, age. s. 20

ve bu ticaretin gelişmesi ile ilgili olarak millî ekonomisinde önde tahakkuk ettireceği işlerde jeolitik imkânlarını nazara alabilir.

Jeopolitik ile siyasî coğrafya arasındaki bir üçüncü fark da jeopolitik'in, münhasıran diyememekle beraber, daha ziyade dış politikaların tâyini bakımından coğrafi vakıalardan istifadeyi araştırmasıdır. Yani jeopolitik'in projektörü muayyen bir gayeye çevrilmiştir. Siyasî coğrafyanın şumulünün bu bakımdan daha geniş ve umumî olduğu söylenebilir.

Jeopolitik ile siyasî coğrafya arasındaki bu farklılara işaret ettikten sonra jeopolitik'i bundan böyle coğrafi vakıaların dış politika hedeflerine varılması bakımından tetkiki manasında kullanacağımızı burada tasrih etmek isteriz.

II

Jeopolitik'in Gelişmesi

Eski zamanlar filozof ve devlet adamlarının eserlerinde jeopolitik fikirlerin kırıntılarına rastlanmakla beraber hakiki manada jeopolitik görüşlere ilk defa Kant'an ilham alan Alman profesörü Friedrich Ratzel'in 1897 de yayınladığı *Politiche Geographie* adlı eserinde rastlanır. (1) Kendisi devleti muhtelif eserlerinde halk ile toprağın bir bileşemi olarak mütalâa etmiş ve devletin bir yer canlısı olarak diğer canlıların tabi olduğu kanunlara uyarak büyüdüğünü belirtmiştir. Ratzel'in dünya politikasına tesir eden esas fikri sınırlar hakkındadır. Ratzel'e göre sınırlar değişen bir asimilasyon sahasıdır. Bu itibarla sınırlar dinamikdir ve umumiyetle genişliyen devletlerin büyüyen kuvvetlerini aksettirirler. Sınırlar devletlerin büyümesine engel oldukları zaman harp sebebi olurlar. Ratzel'in bu görüşünden hayat sahası fikri doğmuştur. (2) Ratzel'in fikirleri bilhassa Alman jeopolitikçisi K. Haushofer'e ve Hitlere tesir etmiştir.

Ratzelin fikirlerini genişleterek dünya politikasına tatbik eden İsveçli coğrafyacı Rudolf Kjellen (1864-1922) olmuştur. Jeopolitik tabiri yukarıda da söylendiği gibi ilk defa Kjellen'in 1916 da Stokholmda yayınlanan «Bir hayat şekli olarak devlet» adlı eserinde kullanılmıştır. (3) Kendisinin fikirlerinin merkezini devletin en esaslı vasfının kuvvet olmasıdır. Kjellen devletin beka ve kuvvetinin halk, ekonomi ve kültür ka-

1) HILL, age. s. 315

2) PEARCY, age. s. 24.

3) PADELFOED, age. s. 53 bk.

dar ülkesine (toprağına, nehirlerine, yollarına, ham maddelerine ve yiyeceklerine) yani coğrafyasına tabi olduğunu belirtmiştir.

Jeopolitik'in gelişmesi esas itibariyle Birinci Dünya Harbinden sonra olmuştur. Başlıca büyük devletler : İngiltere, Fransa, Amerika ve Almanya kendi ihtiyaçları açısından jeopolitik'e ehemmiyet vermişlerdir. İngiltere imparatorluğun idamesi için lüzumlu olduğu derecede, Fransa da sömürge coğrafyası ve bilhassa Almanyanın emellerini keşfetmek bakımından jeopolitik çalışmalar ile ilgilenmişlerdir. (1) Amerika ve Almanyanın meseleleri başka başka olduğu için bu iki memleket jeopolitik'e başka açılardan bakmışlardır. Amerikanın bir ülke yetişmezliği meselesi olmadığı için jeopolitik bu memlekette Birinci Dünya Harbinden İkinci Dünya Harbine kadar daha ziyade bir siyasî coğrafya veçesi göstermiştir. Amerika ancak İkinci Dünya Harbi içinde savunma maksadiyle hakiki manada jeopolitik'i ön plâna almıştır.

Buna mukabil kalabalık nüfusu ile nisbeten dar bir sahaya sıkışan ve tabii sınırları nisbeten az olan Almanya Birinci Dünya Harbinden sonra jeopolitik'e tabir caiz ise dört elle sarılmıştır. Alman jeopolitikçileri ülke genişliği ile kuvvet arasındaki münasebetleri incelemişler ve İkinci Dünya Harbine doğru yaklaştıkça bu incelemeleri daha büyük bir nisbette kuvvet üzerinde toplanmıştır.

Almanya Birinci Dünya Harbinden mağlup çıktıktan sonra hemen harbin sonunu takip eden senelerde Alman politikacıları ve coğrafyacıları bu mağlûbiyetin sebebini aramaya koyulmuşlardır. Bu yolda yapılan çalışmalar jeopolitik başlığı altında toplanmıştır. Yalnız şunu da belirtmek lâzımdır ki, bu jeopolitik çalışmalar biraz ilerledikten sonra Almanyanın mağlûbiyetinin sebebinden ziyade Almanyayı yeniden canlandırmaya ve müstakbel millî zaferi temin edecek stratejinin esaslarını tâyine yönelmiştir. Bu istikamet değiştirme Alman milletine jeopolitik'i zaferi temin edecek yeni ve dinamik bir silâh olarak tanıtmıştır.

Almanyada jeopolitik'in gelişmesine 1923 den itibaren başlıca Karl Haushofer müessir olmuştur. Kendisi 1924 de Zeitschrift für Geopolitik dergisini çıkarmıştır. Bu dergi sonradan kurulan Institut für Geopolitik'in yayın organı olmuştur. Jeopolitik Enstitüsü Almanyada jeopolitik'in gelişmesinde nazım rolü oynamıştır. Enstitü mensupları tarafından birçok jeopolitik teoriler geliştirilmiş ve dünyanın hemen her bölgesine ait malumat stratejik endeks namı altında toplanmıştır. Yaptığı hizmetler ve Almanyanın o zamanki politikası dolayısıyla Enstitü ilmi mahiyetini gittikçe kaybederek çalışmalarını harp coğrafyası ve stratejisi üzerinde

1) CELERIER, age. s. 16 bk.

toplamaştır. Bu suretle Enstitü başta Alman politikasına müessir iken sonradan onun aleti haline düşmüştür.

Rusyanın İkinci Dünya Harbinden evvel jeopolitik'e ilgi gösterdiğine dair bir emare mevcut değildir. İkinci Dünya Harbinden sonra giriştiği plânlı ve programlı genişleme ve milletlerarası toplantılarda ileri sürdüğü tezler Rusyanın bu konuda da bir hayli hazırlık yaptığı tahminlerini kuvvetlendirmektedir. (1)

III

Jeopolitik Görüşler

Bu başlık altında başlıca jeopolitikçilerin ileri sürdükleri fikirleri sistematik olarak izah etmeye çalışacağız. Bu fikirler başlıca deniz, kara ve hava kuvvet veya hâkimiyetleri teorilerine göre üç bölümde toplanabilir. Bu bölümlerin izahında iki sıra takip edilebilir. Bu teoriler ya esas ve müteferri kuvvet veya hâkimiyet görüşlerine göre veya ortaya çıktıkları devreler nazara alınarak kronolojik bir sıraya göre tetbik edilebilir. Birinci halde ilkönce kara hâkimiyetine ve sırası ile deniz ve hava hâkimiyetlerine ait fikir ve görüşler bildirilir. İkinci halde deniz hâkimiyetine ait fikirler görüldükten sonra kara ve hava hâkimiyetlerine ait görüşler incelenir. Kara, deniz ve hava hâkimiyetlerinden hangisinin esas, hangilerinin tali oldukları hakkındaki tartışma zamanımızda daha henüz kesin bir neticeye varmadığı için ve her yeni bulunan vasıta ile bu hâkimiyetler arasındaki rekabet yeni bir safhaya girdiği için biz daha ziyade tarafsız bir takdim tarzı olan kronolojik sırayı takip edeceğiz. Bu sıraya göre ilkönce deniz, sonra kara ve nihayet hava hâkimiyet veya kuvvetlerine dair olan görüş ve fikirleri nakledeceğiz.

1. *Deniz hâkimiyeti* : Dünya hâkimiyetinin denizler üzerinde kazanılabileceğine inananların başında Amerikan amirali Alfred Thayer Mahan. (1840 - 1914) gelmektedir. Kendisi iddiasız bir denizci idi. Fakat uzun bir devre zarfında yazdığı makale ve kitablardan kendisini deniz hâkimiyetinin esaslarını kuran bir jeopolitikçi yapmıştır. Mahan 1890 da neşrettiği «Deniz kuvvetinin tarihe tesiri, 1660 - 1783» adlı kitabı ile birden dünya çapında bir şöhret kazanmıştır. (2) Bundan böyle görüşleri birçok memleketin deniz politikasına tesir etmiştir. Meselâ Alman imparatoru II nci Wilhem Mahan'ın kitablarının bütün Alman harp gemile-

1) KALIJARVI, age. s. 289 ve 291 re bk.

2) Diğer başlıca eserleri şunlardır : 'Deniz kuvvetinin Fransız ihtilâline tesiri' (1892), 'Nelsonun hayatı' (1897), 'Amerikanın deniz kuvvetine bugünkü ve yarınki ilgisi' (1897).

rinin kitablıklarına konmasını emretmiştir. Başta Amerika olmak üzere İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya, İtalya ve Japonya gibi memleketlerin devlet adamları Mahanın yazılarından kendilerine göre ilhamlar almışlardır.

Amiral Mahanın deniz hâkimiyeti görüşü tarihi tetkiklerine yani geçmişe istinad eder. Kendisi deniz kuvvetinin zafer devri olan 17, 18 ve 19 ncu asırlar tarihini tetkik etmiştir. Bu tetkikleri sonunda dünya tarihi Mahanın gözü önünde denizleri kontrol için yapılan devamlı bir mücadele şeklinde tecessüm etmiştir. Şu halde dünya hâkimiyetinin anahtarı deniz yollarını kontroldadır.

Mahan bir jeopolitik teorici değildi. Yazı ve eserleri biraz evvel söylendiği gibi muayyen bir teoriyi bütünü ile ortaya koymak maksadıyla yazılmamıştır. Mahanı deniz hâkimiyetinin savunucusu yapan, tarihi tetkiklerinden ve günlük hâdiseler karşısında yazdığı makale ve eserlerinden kendisinden sonra gelenler tarafından çıkarılan neticelerdir. Bu itibarla Mahanın görüşlerine toplu olarak hiçbir yazısında rastlanamaz. Sadece yayınladığı muhtelif yazılardan kendisinin denizlerin vasıfları, bu vasıfların bahsettiği imkânlar ve bu imkânlardan faydalanma hakkında ileri sürdüğü fikirler sistematize edilerek süzülmüştür. (1)

Mahana göre denizler, sahilleri müstesna, arızasız, uçsuz bucaksız engin bir ovadır. Bu ova, kara ovalarının bir çok hususiyetlerini haizdir. Karada bir ova ne kadar düz ve arızasız olursa olsun çeşidli amiller halkın muhtelif mevkilerde şehir ve köyler halinde toplanmasına sebep olurlar. Bu toplanma merkezleri arasındaki ulaştırma zarureti yolları ortaya çıkarır. Yolların birleştiği veya birbirini kat ettiği noktaları kontrol, yolların sayı veya ehemmiyeti nisbetinde bir hâkimiyet temin eder. Denizlerde de aynen böyledir. Denizler bir geminin iki nokta arasında herhangi bir yoldan seyir etmesine hiç bir mani teşkil etmemekle beraber mesafe, akıntı, rüzgâr ve derinlik gibi sebebler bu geminin muayyen bir rota üzerinden seyretmesine amil olurlar. Bu suretle denizler üzerinde de muayyen yollar teessüs etmiştir. Bu yollar bir sahilden geçtiği ve bilhassa bu sahil noktasını muhtelif maksadlar ile kullandığı zaman bu noktayı kontrol yolların sayı ve ehemmiyeti nisbetinde bir tesir etme imkânı bahşeder. Bu ifade tarzı yeknazarda kara hâkimiyetini savunur görünmektedir. Yalnız şunu hatırlamalıdır ki, bir memleket kara hâkimiyeti ile ancak muayyen bir bölgede ve mahdud sayıda noktalara hâkim olabilir. Bir dünya hâkimiyeti için lüzumlu miktarda denizaşırı noktalara sahip olma ve buralarda tutunma kuvvetli bir donanmasına ihtiyaç gös-

1) SPROUT, age. s, 153 bk.

terir. Nihayet sadece karadan bu noktalara hâkim olma mahdud bir kontrol temin eder. Bu dayanak noktalarının kontrol sahalarının genişletilmesi ve dolayısıyla bunlardan azami derecede istifade gene kuvvetli bir donanmaya ihtiyaç gösterir.

Mahanın denizi birbirini kateden yolları olan geniş bir ova olarak telakki etmesi kendisini kara yolları ile deniz yollarını mukayese etmeye sevk etmiştir. Bu mukayese neticesinde kara yollarının gerek ticarî gerekse stratejik bakımdan hiçbir zaman deniz yolları ile rekabet edemeyeceği kanaatine varmıştır. Mahan bir yazısında deniz yollarının imkânlarını belirtmek için Kristof Kolombun seyahatini anlatıyor. Batıdan doğuya karadan gitmek için bir çok memleketin sınırlarının aşılması lâzım geldiğini, sayısız tabii maniler olduğunu ve bundan dolayı Kolombun deniz yolunu tercih ettiğini belirtiyor. Bu itibarla deniz nisbeten kolay ulaştırma imkânları ile memleketleri zahiren su ile ayırmasına rağmen hakikatte bunları birbirlerine bağlamaktadır.

Denizlerin ticarî bakımdan ulaştırma, stratejik bakımdan hareket serbestisi imkânlarından faydalanmanın onları kontrol ile mümkün olacağı düşüncesi, Mahanda İngiliz deniz kuvvetinin o zaman oynadığı rolü ve elde ettiği neticeleri incelerken doğmuştur. Mahan bu düşüncesinde bilhassa İngiliz imparatorluğunun yayılışı ile İngiliz donanmasının kuruluşu ile dünya deniz hâkimiyetini kazanışı arasındaki paralelin tesiri altında kalmıştır. (1) Bu paralel kendisinde gerek denizlerin imkânlarından faydalanma gerekse bunun neticesi olarak dünyaya hâkim olmak için denizlere hâkim olmanın zaruri olduğu kanaatını uyandırmıştır. (2)

Mahanın fikirlerinin hep tarihe, geçmişe istinad ettiğini söylemiştik. Bunun yegane istinası İngiliz deniz hâkimiyeti hakkındaki görüşüdür. Mahan İngilterenin 19 ncü asırda en yüksek mertebesine çıkan deniz hâkimiyetini ilanahiye muhafaza edebileceğinden şüphe etmiştir. İngilterenin hâkimiyeti devam etmiyecekse kendisine hangi devlet rakip olabilir veya yerini alabilir? Mahan bu suale cevap vermek için kara devletlerinin hususiyetini belirtiyor. Mahana göre Avrupa veya Asya kara dev-

-
- 1) İngilterenin 19 ncü asırda büyük denizleri kontrol eden bütün geçid ve boğazlara da hâkim olduğunu tabii gözden kaçırmamak lâzımdır.
 - 2) Mahanın bu konudaki görüşü şu şekilde hülâsa edilebilir: a) Amerika Birleşik Devletleri bir dünya devleti olmalıdır, b) Dünya devleti olmak için denizleri kontrol zaruridir, c) Bu kontrol büyük gemilerden mürekkep bir donanma ile tesis edilebilir. bk.: John d. Hayes, «Çevre stratejisi - Mahan doktrinin bugünkü durumu,» PADEL FORD, Reading 1954 s. s. 2.

letlerinin hiç birisi İngiltere ile denizde rekabet edemez. Çünkü kara devletlerinin diğer komşu memleketler ile sınırları vardır: Bu sınırları korumak için kara kuvvetleri bulundurmaya mecburdurlar. Bu mecburiyet kara devletlerinin millî veya ekonomik güçlerinin büyük bir kısmını yutar. Bundan dolayı büyük ordular besliyen kara devletleri ayrıca açık deniz donanması kuramazlar. Mahan'ın memleketi Amerika ise coğrafi mevkii dolayısıyla (1) bu bakımdan çok müsaid bir durumda, bir ada devleti durumundadır. Şu halde Amerika da İngiltere gibi denizlerin bahsettiği imkânlardan faydalanmak için açık deniz donanması kurmaya ehemmiyet vermelidir. Bu fikir silsilesi Mahan'ın memleketini büyük zırhlılar inşasına teşvik etmiye sevk etmiştir. Mahan gene aynı gaye ile kurulacak donanmanın hareket imkânını artırmak için Panama kanalının açılmasını da tavsiye etmiştir. Bundan başka, Mahan büyük devletler arasında ki bir harbin neticelerinin nihai olarak denizlerde taayyün edeceğine inandığı için Amerika Birleşik Devletlerini yurddan uzak bölgelerde harp yapmaya muktedir kılacak böyle bir deniz politikasının tatbikini hararetle savunmuştur.

Mahan Amerikanın en büyük deniz kuvveti olacağını ümid ediyordu. Bu ümidi 20 nci asırda tahakkuk etti. Mahan'ın görüş ve fikirleri Amerikan devlet adamlarının nazarlarını denizlerin bahsettiği imkânların dünya politikasındaki ehemmiyeti üzerine çekmiştir. Mahan'ın zamanında hava hâkimiyeti henüz bahis konusu olmadığı için bu hususda ne düşündüğünü bilmiyoruz. Yalnız Almanyanın kara devleti olmasına rağmen Birinci Dünya Harbi arifesinde hatırı sayılır bir açık deniz donanması inşasına teşebbüs etmesi 1914 de ölen Mahan'ın görüşlerinin isabeti hakkında düşünceye sevk etmiştir. (2) Bu büyük deniz tarihçisinin görüşlerini zamanımızda yeniden gözden geçiren askeri mütehassıslar Mahan'ın görüşlerinin kıymetini stratejik esas olarak halâ muhafaza ettiği kanaatindedirler. Bunlara göre Mahan'ın görüşlerinin kıymeti denizin temin ettiği hareket serbestinin rolünü belirtmiş olmasındadır. Bu bakımdan Mahan'ın görüşleri zamanımız çevre stratejisine esas teşkil etmiştir. (3) Bu çevre stratejisinin ehemmiyeti bilhassa İkinci Dünya Harbinde ortaya çıkmıştır. 1940 - 1945 senelerinde Almanya ve Japonyanın batı memleketlerine yönelttikleri çifte tehdidin kırılması hâkim deniz kuvvetine malik olmanın ve kullanmanın batılı memleketlerin güvenliklerinin korunması için ne kadar mühim olduğunu bir defa daha ortaya koymuştur.

1) Kuzey ve Güney sınırlarının büyük bir devlete karşı korunulması bahis konusu olmadığı için.

2) SPROUT, age. s. 153; PEARCY, age. s. 25 bk.

3) J. D. HAYES, ag. s. 5.

Son zamanlarda basında çıkan haberler nükleer enerji ile işleyecek denizaltıların harekât sahalarının genişliyeceğini ve taşıyacakları güdümlü mermiler ile tahrip kudretlerinin çok artacağını haber vermektedir. Denizaltıların bu şekilde techiz edildikleri takdirde uçaklara büyük hedef teşkil eden zıhlı ve uçak gemilerinin yerini almaları tahakkuk edebilecektir. Bu takdirde hem denizlerin harekât serbestisinden faydalanılacak hem de istenilen derinliğe inilmek suretiyle denizlerin bir gizleme örtüsü olarak kullanılması mümkün olacaktır. Bu gelişmenin netice itibariyle deniz hâkimiyetinin dünya politikasındaki rolünün yeniden gözden geçirilmesine yol açması çok muhtemeldir.

2. *Kara hâkimiyeti* : Dünya hâkimiyetinin kara kuvveti ile elde edilebileceğini savunanların maşında İngiliz Jeopolitikçisi Sir Halford Mackinder (1861 - 1947) gelir. (1) Zamanımız Jeopolitik görüşlerine en fazla tesir edenin, dünyayı adeta başka bir gözle seyrettirenin Mackinder olduğu söylenebilir. Meslekî menşei coğrafya profesörlüğüdür. Kendisinin esas fikri büyük coğrafi bölgeler ile tarihin ana hatları arasında bir münasebet olduğudur. Mackinder, bu münasebetten çıkardığı neticelerin ışığı altında her iki dünya harbinde memleketinin ve diğer batı memleketlerinin varlığını tehdid eden Almanyanın yeni tecavüzlerine mani olunabilmesi için ne gibi politik tedbirlerin alınması lâzım geldiğini araştırmıştır. Bunun için oturduğu İngiliz adasından dünyanın coğrafi vakialarının imkânlarını tetkik etmiştir.

Mackinder fikirlerini ilkönce 1904 senesinde Londrada Kırallık Coğrafya Kurumuna takdim ettiği «Tarihin coğrafi mihver» adlı çalışmasında izah etmiştir. (2) Mackinder bu çalışmasında dünyanın umumi çizgilerini incelemiş, merkezini belirtmeye çalışmıştır. Kendisi dünyanın dörtte üçünün su ve yalnız birinin kara olduğunu, bu kara bölgenin büyük kısmının Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının teşkil ettiği kara kütle olduğunu, buraya dünya adası denilebileceğini izah etmiştir. Kendisinin harita üzerinde gördüğü bu dünya adasına gemicilerin daha evvelden ada ismini vermemelerinin sebebinin kuzeyde iki bin mil genişlikte kuzey kutbu buzlarının onların bu ada etrafında seyir etmelerine mani olmasından ileri geldiğini söylemiştir.

Mackinder Birinci Dünya Harbi sonunda müttefik devletler Paris barış konferansında Almanyaya nasıl bir çehre verilmesini tartışırken 1919 senesinde «Demokratik idealler ve hakikat» adlı kitabını yayınlamıştır. (3) Mackinder bu kitabında evvelki çalışmasında ileri sürdüğü

1) WRIGHT ,age. s. 343; SPROUT, age. s. 156.

2) SPROUT, age. s. 154.

3) PEARCY, age. s. 26 ve PADELFOED, age. s. 54 bk.

görüştürden kalkarak dünya adasının mihver bölgesini veya merkez bölgesini yani dünya politikasında en mühim rolü oynayacak bölgesini tâyine çalışmıştır. Mackindere göre bu bölge mevkii ve kaynakları dolayısıyla Avrupanın kuzey kısımları ve dahilidir. Bu bölgeye kendisi merkez bölgesi ismini vermiştir.

Merkez bölgesi kuzey kutbundan orta çöllere kadar inmekte ve batı sınırı Baltık ile Karadeniz arasındaki berzaha kadar uzanmaktadır. Mackindere göre merkez bölgesi kavramı harita üzerinde sarahatla gösterilmeye müsait değildir. Çünkü bu kavram, biribirini tamamlamakla beraber tamamen birbirine tekabül etmiyen üç ayrı fiziki coğrafya veçhesine istinad etmektedir. Bunlar : a) Bölgenin dünyanın en geniş ovasına sahip olması. (1); b) Bu ovada seyrüsefere müsaid bazı büyük nehirlerin akması; (2) c) Bu ovanın geçen asra kadar göçebe kabilelerin hareketine müsaid bir mera ile kaplı olması. (3) Bu üç veçheden nehirler merkez bölgesinin harita üzerinde kolaylıkla tesbit edilmesini mümkün kılar. Deniz hareketini ve deniz kuvvetini bertaraf eden bu veçhe mühim olmakla beraber sadece menfi bir ayırd edici unsurdur. Merkez bölgesine ovalara has olan diğer tip hareket imkânını veren ova ve mera kuşağıdır. Mera bütün ovayı kat etmekle beraber bütün yüzünü örtmez. Bu farklılara rağmen merkez bölgesi stratejik bir düşünüş için kâfi bir fiziki veçhe arzeder.

Mackinder kitabında yaptığı bu inceleme sonunda merkez bölgesinin bütün dünyaya hâkim olmaya yetecek potansiyel kuvvetlere malik olduğu kanaatine varmıştır. Bu kanaati kendisini, memleketine ve batı alemine klasik hale gelen şu ikazı yapmaya sevk etmiştir. (4)

Doğu Avrupaya hâkim olan merkez bölgesini kontrol eder;
Merkez bölgesine hâkim olan dünya adasını kontrol eder;
Dünya adasına hâkim olan dünyayı kontrol eder.

Mackinder merkez bölgesi hakkındaki bu kanaatını açıkladıktan sonra dünyanın geri kalan kısımlarını, arzettikleri vasıfları gözönünde tutarak jeopolitik bölgelere ayırmaktadır. Mackinder merkez bölgesi çevresinde Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çini ihtiva eden bir «iç ay» veya «kenar ay» bölgesi görmektedir. Bu bölge ve içine dahil

1) Hareket imkânı sağlaması bakımından.

2) Bunlardan bir kısmının buzla kaplı olduğu için dışardan girilemeyen kutup denizine, diğerlerinin Hazer denizi gibi kapalı iç sulara dökmülmesi dolayısıyla deniz kuvvetinin nüfuzuna kapalı, yani savunulması kolay ulaştırma imkânları temin etmesi bakımından.

3) Kaynak bakımından.

4) Tabii bu ikazın hedefini Almanya teşkil ediyordu.

memleketler merkez bölgesinden gelen kara kuvvetlerinin nüfuzuna açıktır. Mackinderin tasnifine göre geri kalan memleketlerden İngiltere, Afrika, Avusturalya, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanadayı «dış ay» veya «dalar ayı» toprakları olarak isimlendirmiştir.

İkinci Dünya Harbi içinde merkez bölgesi stratejik kavramının modern harp şartları içinde manasını kaybedip etmediğini Mackinder tekrar araştırmıştır. Bu araştırma neticesi 1943 senesinde «Yuvarlak dünya ve barışın kazanılması» isimli bir makalesinde yayınlanmıştır. (1)

Mackinder bu makalesinde merkez bölgesinin stratejik önemini kaybedip etmediği hakkındaki suale hemen cevap vermeden evvel ilk önce kendisinde merkez bölgesi kavramının nasıl teşekkül ettiğini anlatıyor. Mackinderin ilk hatıraları 1870 eylülüne kadar geriye uzanıyor. O zaman kendisi ilk mektebe giden bir talebe imiş. Bir gün postahaneye asılan bir haber görmüş. Bunda Napolyon III ün Sedanda Prusyalılara teslim olduğu yazılı imiş. Bu haber Trafalgar ve Moskova ricatı hatıralarında içinde yaşayan İngilizlere bir şok tesiri yapmış. Mackinder bu haberin manasının (2) ancak bir kaç sene sonra idrak edilebildiğini hatırlatıyor. Zira o zamanlar İngilterenin açık denizlerdeki hâkimiyetine karşı henüz hiçbir devlet meydan okumamıştı. İngilterenin denizaşırı imparatorluğuna yegane tehlike Rusyanın Asya mevkiinden geliyordu. (3) O zamanlar milletlerarası politika sahnesinin ön planını İngiliz deniz kuvveti ile Rus kara kuvveti arasındaki rekabet işgal ediyordu. (4)

Zihninin gerisini bu rekabetin işgal ettiği Mackinderde merkez bölgesi fikrini doğuran müşahhas hâdise İngilterenin güney Afrikada ve Rusyanın Mançuryada giriştiği harblerdir. Kendisi, İngilterenin Boerlere karşı giriştiği 6000 millik denizaşırı harp ile Rusyanın aynı uzaklıkta

1) Foreign Affairs. temmuz 1943 s. 595 bk.

2) Almanyanın büyük devlet oluşunun.

3) Bundan dolayı Londra gazeteleri İstanbul'dan gelen her Rus entrikası haberine ve Hindistanın kuzey batı sınırlarındaki her kabile hareketine büyük bir yer ayırıyorlarmış.

4) Mackinder bu tarihten takriben 30 sene sonra von Tirpitz'in bir açıkdeniz Alman filosu inşa etmeye teşebbüs etmesi ve dolayısıyla kara kuvvetine sahip ve Avrupada merkezi stratejik bir mevzu işgal bir milletin, Almanyanın İngiliz deniz kuvvetini nötralize edecek kuvvette bir deniz kuvveti meydana getirmesinin bu memleketi büyük devletler mertebesine yükselttiğini ve Amerika Birleşik Devletlerinde tabii kaynaklarının zenginliği dolayısıyla süratle inkişaf ederek aynı mertebeye çıktığını da müşahede etmiştir. Kendisinde merkez bölgesi fikrinin hangi ana düşüncenin saiki ile doğduğunu belirtmek için bu son gelişmeden şimdi ik kassen bahsetmiyoruz.

Asya içinde giriştiği harp arasındaki farkın, Vasco da Gamanın Hindistana giderken Ümid burnundan geçişi ile kazakların 16 ncı asırda Urallardan Sibiryaya geçişleri arasındaki fark ile bir paralel arzettiğini belirtmiştir. Bu mukayese Mackinderi kendiliğinden orta Asya kabilelerinin eski ve orta çağda bitişik meskûn bölgelere, Avrupaya, Orta Doğuya, Hindistana ve Çine arka arkaya yaptıkları akınları gözden geçirmeye sevk etmiş. Bundan Kıraliyet Coğrafya Kurumu önünde 1904 de okuduğu «Tarihin coğrafi mihreri» adlı incelemesinde şu neticeye vardığını irade ediyor: Yaşadığımız devirde büyük coğrafi bölgeler ile tarihin ana çizgileri arasında az çok tamam bir şekilde bir münasebet kurmayı denemek durumundayız. İlk defa dünyanın hâdise (1) ve vasıflarının (2) hakiki nisbetlerini bir bütün olarak idrak edebiliriz ve dünya tarihinin coğrafi sebeplerinin bazı veçhelerini ifade edebilecek bir formül arıyabiliriz... Bu formülün zamanımız milletlerarası rakip kuvvetlerini gelecekteki yerlerine yerleştirecek pratik bir kıymeti (de) olabilir. (3)

Mackinder bu incelemesinde merkez bölgesi tabirini teknik bir tabir olarak değil de tesadüfi ve tavsifi olarak kullanmış. Bu incelemesinde merkez bölgesi yerine «mihrer bölge» veya «mihrer devlet» tabirini kullanmış. Bu bölgeyi işgal eden devlet Avrasya kenar ülkelerine genişleyecek olursa kıtanın kaynaklarını donanma inşasında kullanabilir ve netice itibariyle bir dünya imparatorluğu bütün kuvveti ile ortaya çıkabilir. Mackindere göre bunun tahakkuku Almanya ile Rusyanın ittifak etmesine tabidir. Mamafih kendisi bu devredeki düşüncelerinde devletlerden ziyade bu devletlerin üzerinde yaşadığı bölgelere ve kaynaklarına ehemmiyet veriyordu.

Mackinder bu incelemesinden sonra yukarıda zikrettiğimiz gibi 1919 da çıkardığı «Demokratik idealler ve hakikatler» adlı kitabında mihrer bölgesi veya devleti tabirini terkederek yerine sık sık merkez bölgesi tabirini teknik manasında kullanmıştır. Müellifi bu değişikliğin sebebini şöyle izah ediyor: Asrın başında akademik bir tez için uygun olan «mihrer» tabiri ilk büyük buhrandan sonra ortaya çıkan milletlerarası duruma kâfi gelmiyordu. Bundan dolayı merkez bölgesi tabirini kullanmaya başladım. (4) Bizce bu değişiklik Mackinderin fikirlerinin bir hattan bir noktaya doğru temerküz etmesinden, beraklaşmasından ileri gelmiştir.

Mackinder 1943 de yayınladığı makalesinde evvelki kitabında tarif ettiği merkez bölgesinin sınırlarını çizdikten sonra bir istikamet müstes-

1) Tarih

2) Coğrafi vakıalar

3) Foreign Affairs 1943 s. 596 ve MORGENTHAU, age. s. 147 ye bk.

4) Foreign Affairs 1943 s. 597 bk. (geçen sahifeden devam)

na Rus ülkesinin merkez bölgesine tekabül ettiğini söylemektedir. Bu istisnayı tâyin için Bering boğazından Romanyaya kadar 5500 millik bir hat çekiyor. Bu hat üzerinde Bering boğazından çizilecek 3000 millik bir hat Mogolistanın kenarından kuzey kutbu denizine akan Yenisey nehri-ne kadar uzanmaktadır. Bu büyük nehrin doğusunda koniferlerle kaplı dağlık ve yaylalık arızalı bir bölge vardır. Bu bölgeye Mackinder ortasından geçen Lena nehri dolayısıyla Lena bölgesi ismini veriyor. Bu bölge Rusya merkez bölgesine dahil değildir. Yeniseyin batısında kalan Rusya merkez bölgesi kuzeyden güneye ve doğudan batıya 2500 mil uzayan bir ovadır. Bu ova 4,5 milyon mil kare araziye ve her sene takriben 3 milyon artan 170 milyondan fazla bir nüfusu ihtiva eder. (1).

Mackinder bundan sonra bu Rusya merkez bölgesinin gelecek dünyaya barışı içinde alacağı mevki tahmine çalışıyor. Bu hususda ilerde birçok nesiller için bir tahminde bulunmaktan ziyade halihazır stratejik ehemmiyetini tahlil ediyor. Bu tahlilini kendi memleketinin gözünde daha iyi canlandırabilmek için Rusya merkez bölgesi ile Fransayı mukayese etmektedir. Yalnız bu mukayeseye esas olarak Rusyanın İkinci Dünya Harbindeki durumu ile Fransanın Birinci Dünya Harbindeki durumunu nazara alıyor.

Mackinder bu bakımdan Fransanın ülkesi itibariyle bazı farklarla daha küçük nisbetlerle Rusyaya benzediğini söylemektedir. Fransa, kuzey doğusu müstesna, dağlar ve denizler ile çevrilmiştir. 1914-1918 de Pirene ve Alplerin gerisinde muhasım bir kuvvet yoktu ve denizler Fransa ve müttefiklerinin hâkimiyeti altında idi. Fransız ve müttefik orduları yanları ve gerileri emniyette olarak kuzey doğu sınırına yayılmışlardı. Harp Vosges ile kuzey denizi arasındaki 300 millik koridor üzerinde cereyan etti. Taarruz ve karşı taarruzlar bu memleketin o zaman savunma ve stratejik çekilme için kâfi bir derinliği olduğunu göstermişti. Yegane mahzur Fransanın başlıca sanayiinin kuzey doğu bölgesinde oluşu idi. Harp de bu bölgede cereyan ettiğinden Fransa kendi ana sanayiinin bir kısmının istihsalinden mahrum kalmıştı.

İkinci Dünya Harbinde Rusya da daha büyük ölçüler ile ve açık sınırı batıya bakmak üzere hemen hemen aynı durumu göstermiştir. Rus ordusu da açık sınır boyunca yayılmıştı. Gerisinde savunma ve stratejik çekilme için kâfi derinliği olan merkez bölgesi ovası uzanıyordu. Bu ovanın doğusuna doğru kuzeyde kabili nüfuz olmıyan kutup sahilleri, daha doğuda arızalı Lena bölgesi ve güneyde İran, Tibet ve Gobi çölleri bulunuyordu. Bu üç taraflı mania derinlik itibariyle savunma için

1) 1943 senesindeki takribi nüfus.

Fransayı çeviren sahil ve dağlardan daha müsaid idi. (1) Mackinder Fransa ile Rusya arasındaki mukayeseyi tamamlamak için nisbetleri de zikrediyor. Kendisinin verdiği rakamlara göre Rusya merkez bölgesi, Fransaya nazaran dört misli nüfusu, dört misli açık sınırı ve yirmi misli araziyi ihtiva etmektedir. Bundan başka Rusya da sanayii bakımından harbe müsaid olmıyan şartlar içinde başlamıştı. Sanayii henüz daha gelişmemişti ve ikinci beş yıllık plânını tamamlayamamıştı. Mevcud sanayii de coğrafi mevkii dolayısıyla düşman istilasına maruz kalmıştı. (2)

Mackinder merkez bölgesinin stratejik durumunu inceledikten sonra bu bölgenin sahip olduğu kaynakların ehemmiyeti üzerinde durmaktadır. Evvelâ yeni sanayiın Uralların arkasında geliştiğine işaret ettikten sonra en zengin kömür madenlerinin yukarı Yeniseyde Kuznetsk bölgesinde olduğunu söylüyor. 1937 de yapılan bir hesaba göre Kuznetsk ve Krasnoyarsk kömür havzaları bütün dünyanın 300 senelik ihtiyacına yetecek miktarda bir ihtiyata malik imiş. Gene bu bölgedeki manganez istihali diğer bütün memleketlerden fazla imiş. Çelik istihali Amerika Birleşik Devletlerinininkine yetişebilir, petrol ise ikinci durumda imiş.

Merkez bölgesinin bu stratejik mevkii ve tabii kaynakları Mackinderi şu kanaata sevk etmiştir: Eğer Rusya bu harbde Almanya galip gelirse dünyanın en büyük kara devleti olacaktır. Merkez bölgesi coğrafi mevkii dolayısıyla dünyanın en büyük tabii kalesidir. Bu kale tarihte ilk defa olarak gerek aded gerekse kalite bakımından yeter bir millet tarafından işgal edilmektedir. (3)

Mackinder makalesinin sonlarında Almanya hakkında alınması lâzım gelen tedbirlere, dünyada merkez bölgesine karşı müvazene yapabilecek diğer bölgelere ve dünyanın ekonomik refahına temas ediyor.

Mackinder yukarıda zikredilen makalesinin iki yerinde iki Dünya Harbinde batılı memleketlere büyük bir tehlike teşkil eden Almanyanın yeni bir teşebbüsünü önlemek için alınması lâzım gelen tedbirler hakkındaki düşüncelerini açıklıyor. Bu hususdaki esas fikri gelecek dünya barışının ideallere değil dünyanın hakikatlerine dayanacağıdır. Bu hakikatler dünyanın umumî coğrafi çizgileridir. Bu itibarla kendisi Almanla-

1) Yalnız şunu ilâve etmek lâzımdır ki, kuzey kutbu sahilleri eski kabili nüfuz olmama hassasının mutlak vafını kaybetmişti. Kuvvetli buz kıranların arkasından Obi, Yenisey hatta Lena nehirlerine girmek mümkündür. Fakat bu sahilleri Rusyanın savunma tertibleri karşısında isttila için kullanmak henüz mümkün değildir.

2) Foreign Affairs 1943 s. 600

3) Aksi fikir için W. Gordon EAST, Foreign Affairs 1950 s. 78.

ra hürriyet felsefesinin öğretilmesinden ziyade bunların ilerki teşebbüslerinde iki cephede birden harp etmek mecburiyetinde kalacaklarına inandırılması lâzım geldiği kanaatindedir. Almanyanın tecavüz emellerini kırarak böyle bir durumun, ancak Amerika, İngiltere ve Fransa ile Rusya'nın işbirliği yapması ile tahakkuk ettirilebileceğini ifade ediyor. (1)

Almanyayı iki cephe arasında bırakmak için zaruri olan bu işbirliğine makalesinde ikinci defa temas ettiği zaman Mackinder müphem olarak bugünkü kuzey Atlantik Andlaşmasının esasını teşkil eden bir coğrafya kavramına dikkati çekiyor. Merkezi okyanus ismini verdiği kuzey Atlantik Okyanusu bölgesinin üç unsurunu belirtiyor: Fransada bir köprü başı, İngilterede müstahkem bir hava meydanı ve Amerika Birleşik Devletlerinde ve Kanadada insan gücü ve ziraî ve sınai maddeler deposu. Mackinder bu suretle Amerika ve Kanadayı bir deniz memleketi sayıyor. Mademki diyor ilerde bir kara harbi olacaktır, bu deniz memleketlerine hava meydanı ve köprü başı lâzımdır. Kendisi bu suretle bu memleketlerin birbirlerini tamamladıklarını belirtiyor. (2)

Mackinder bundan sonra merkez bölgesine karşı muvazene unsuru teşkil edebilecek diğer bölgeleri araştırıyor. Bu bakımdan dünyanın diğer coğrafi hususiyetlerine dikkati çekiyor. Dünyanın etrafında kuzey kutbuna asılı gibi duran bir kuşak vardır. Bu kuşak Sahara çölünden doğuya doğru Arabistan, İran, Tibet ve Mogolistan çöllerinden geçerek Lena arızalı bölgesinden Alaska ve Kanada S. Laurence'e ve batı Amerika Birleşik Devletleri yanı çorak bölgesine varır. Bu çöl kuşağı dünya coğrafyasının en mühim veçhesinden birisidir. Bu kuşak içinde birbirine bağlı ve eşit ehemmiyette iki bölge vardır: *Merkez bölgesi* ve dört denizi (Akdeniz, Baltık, Kuzey denizi ve Karibien denizi) ile *Merkezi Okyanus* (Kuzey Atlantik) vardır. Kuşağın dışında *Büyük Okyanus* (Pasifik, Hind ve Güney Atlantik) ve buna *çevrik bölgeler* (Asya muson memleketleri, Avusturalya, Güney Amerika ve Afrika) vardır. Mackinder merkez bölgesini muvazenede tutacak bölgeleri çöl kuşağının dışında kalan sahalarda arıyor. (3)

Bu bakımdan iki bölgeyi vaidkâr görüyor. Bunlardan birisi güney Atlantik'in güney Amerika ve Afrika sahilleridir. Bu bölge ziraate açılabilir ve tropik Java kesafetinde bir halkla iskân edilebilirse takriben bir milyar nüfusu besliyebilir. Diğer muvazene bölgesi Hindistanın muson bölgeleri ile Çindir. Burada bugün bir milyarlık bir nüfus yaşamaktadır. Mackinder sarahaten söylememekle beraber bu son bölgenin Almanya

1) Foreign Affairs 1943 s. 601.

2) Aynı mecmua s. 604 bk.

3) PADEL FORD, age. s. 56 bk.

ve Japonyadan alınacak bir nevi harp tazminatı ile kalkındırılmasını tavsiye ediyor. (1) Bu mümkün olduğu takdirde her iki bölge Misuri ile Yenisey (2) arasında yaşayan bir milyar nüfusu muvazenede tutabilir. Mackindere göre dünya bu suretle müstakar bir muvazeneye kavuşacaktır. Muvazene de teessüs edince dünya halkları hür ve mesud olacaklardır.

Mackinder dünyanın ekonomik kalkınması hakkındaki düşüncesini Arşimedin meşhur sözü ile açıklıyor. Bilindiği üzere Arşimed manivelasını koyacak bir nokta olsa dünyayı kaldırırdım demiştir. Mackindere göre bütün dünya birden refaha kavuşturulamaz. Misuri ile Yenisey arasındaki bölge ilkönce nazara alınmalıdır. Bu bölge dünya refahı için mesned noktası olabilir. Çine de kalkınması için yardım yapılmalıdır. (3) Bundan sonra Amerika, İngiltere ve kalkınmış Çin ile dış dünyanın refaha kavuşması nisbeten kolay olur. (4)

Mackinder yukarıda naklettiğimiz makalesinde merkez bölgesinin Rusyaya tekabül ettiğini söylemekle beraber eski nazariyesine göre bu bölgenin dünya hâkimiyeti kurması ihtimaline karşı diğer muvazene bölgeleri üzerinde ehemmiyetle duracağına Alman tehlikesini esas tutarak merkez bölgesi ile kuzey Atlantik bölgesinin işbirliği yapmasını tavsiye etmektedir. Bu tavsiyesi, kendisinin büyük coğrafi bölgelerin tarihte tesiri hakkındaki umumî nazariyesine aykırıdır. Muayyen devletleri nazara alacağına muayyen mevkii ve kaynakları olan coğrafi bölgeleri nazara alması lâzımdı, Mackinder dünyayı kaplıyan çok geniş görüşlerine rağmen kendisini yaşadığı devrin tesirinden tamamiyle kurtaramıyarak tavsiyelerini gelecekteki tehlikelere karşı yapacağını geçmişteki tehlike olan Almanya'ya karşı yapmıştır. Yalnız makalesinin bir yerinde müstakil bir kuzey Atlantik (5) kavramından müphem olarak bahsetmiştir.

Merkez bölgesi ile Atlantik bölgesine karşı muvazene için ilkönce Hindistan - Çin işbirliğini ve mümkünse güney Amerika ve Afrikanın güney Atlantik sahillerinin iskânını temenni etmektedir. Merkez bölgesi ve kuzey Atlantik bölgesi dışındaki güney Amerika ve Afrika bölgesi, Çin ve Hindistan bugün için muvazene yapıcı bir bölge rolünü oynamamaktadırlar. Merkez bölgesi ile genişletilmiş kuzey Atlantik bölgesi

-
- 1) Makale İkinci Dünya Harbinin sona ermesinden önce yazılmıştır.
 - 2) Bu bakımdan merkez bölgesi ile kuzey Atlantik bölgesini birarada mütalea ediyor.
 - 3) Makalenin yazıldığı tarihlerde Çin henüz komünist idaresine geçmişti.
 - 4) Foreign Affairs 1943 s. 604 bk.
 - 5) Bugün merkez bölgesini muvazenede tutan.

karşı karşıya gelmiş, güney Amerika Atlantik bölgesi ile, Çin merkez bölgesi ile ittifak etmiştir. Afrika ile Hindistan da tarafsız kalmıya çalışmaktadırlar. Bu durum karşısında Mackinderin görüşlerinin bugünkü kıymeti daha ziyade dünyanın umumî çizgilerini en iyi belirten bir tablo olmasından ileri gelmektedir.

Mackinderin görüşlerinden istifade eden ve onun gibi esas itibariyle kara hakimiyetini savunan jeopolitikçilerden birisi de Alman jeopolitikçisi Karl Haushoferdir (1869 - 1946) (1). Kendisi kariyerine askerlikle başlamıştır. İlk defa 1908 de askeri müşahid olarak vazifelendirildiği Japonyadan gönderdiği intibaları ile dikkati üzerine çekmiştir. Haushofer memleketinin Birinci Dünya Harbindeki mağlubiyetinden sonra kendisini tedris hayatına vakfetmiştir. 1924 senesinde Munich'de Zeitschrift für Geopolitik dergisini çıkarmış, daha sonra yukarıda bahsedildiği gibi aynı şehirde Institut für Geopolitik'i kurmuştur. Haushofer 1923 senesinde Rudolf Hess vasıtasıyla Hitler ile tanışmıştır. Mein Kampındaki bazı fikirlerin menşei bu rabıtaadır. (2) Fakat Hess 1941 de İngiltereye uçup orada esir olarak alıkonulduktan sonra bu rabıta kesilmiştir. Karısının yahudi olması Haushoferin naziler ile tam bir işbirliği yapmasına her zaman mani teşkil etmiştir. Kendisinin 1944 senesinde toplanma kampına atılması, oğlunun naziler tarafından öldürülmesi ve nihayet memleketinin ikinci mağlûbiyeti Haushoferin 1946 senesi başında karısı ile birlikte intihar etmesine sebep olmuştur.

Haushoferin başlıca fikirleri şu şekilde hülâsa edilebilir: İlkönce merkez bölgesi takviye edilmelidir. Bundan sonra Almanyanın genişlemesine mani olan deniz kuvveti imha edilmelidir.

Haushofer merkez bölgesinin takviyesi için Almanyanın önderliğinde Rusya, Hindistan, Çin ve Japonyanın işbirliği yapması lâzım geldiğini savunmuştur. Bundan dolayı kendisi nazilerin 22/6/1941 de Rusyayı istilaya başlamalarını iyi karşılamamıştır. Bu memleketin ülke derinliğini savunmasında kullanacağını biliyordu. Kendisi bu hareketle Almanyanın iki cephede birden çarpışmanın mahzurlarına maruz kalacağını da hesaba katıyordu. Fakat bu tarihte Hess artık Almanyada bulunmuyordu.

Haushofer merkez bölgesi takviye edildikten sonra muhasım deniz hakimiyetinin ilkönce Pasifikde kırılması fikrinde idi. Kendisi Pearl Harbor hücumunu bir ihtimal olarak 1938 de tasarlamıştı. Haushofer mer-

1) PEARCY, age s. 27; HILL, age s. 316 bk.

2) MORGENTHAU, Politics Among Nations s. 147.

kez bölgesi kuvvetlerinin Japonya ile işbirliği yaparak anglo - amerikan deniz hakimiyetine son vermelerinin mümkün olduğunu düşünüyordu.

Kara hakimiyeti hakkındaki görüşlere son vermeden evvel Amerikan Jeopolitikçisi Nicholas Spykman'ın (1893 - 1943) görüşlerinden de bahsetmek istiyoruz. (1) Kendisi Yale Üniversitesinde Milletlerarası Münasebetler profesörü idi. Amiral Mahandan sonra hemen başta gelen bir Amerikan jeopolitikçisidir. Profesör Spykman, jeopolitik'i Amerikanın savunması bakımından tetkik etmiştir. Kendisi dış politikada coğrafi determinizme müncer olacak derecede coğrafi vakıalara yer verilmesine muhalif olmakla (2) beraber jeopolitik'in devletlerin politikalarına istikamet vermede oynadığı role dikkati çekmiştir. Esas fikri dünya hakimiyetinin merkez bölgesini çeviren kuşak memlekelerine istinad ettiğidir.

Spykman Mackinderin merkez bölgesine dayanan dünya hakimiyeti nazariyesini şüphe ile karşılamıştır. Kendisi merkez bölgesinin yakın bir gelecekte dünya hakimiyetini temin edecek bir kuvvete erişeceğine kani değildi. Bu kanaatına mesned olarak bu bölgenin iklim şartlarını, zirai mahsullerinin kifayetsizliğini, kömür, demir ve petrol kaynaklarının birbirlerinden çok uzak bulunmasını ve nihayet merkez bölgesinin kuzey, doğu ve güneyindeki coğrafi manileri ileri sürmekte idi. Rusyanın Asya mevkiinin Çin ve Hindistan geliştiği takdirde ehemmiyetini kaybedeceğini işaret eden Spykman Rusyanın esas itibariyle Uralların batısında gelişeceğini ve bundan dolayı bu memleketin kuvvei merkezinin Sibirya'ya kayamiyacağını ifade ediyordu. (3)

Spykman merkez bölgesinin bu mahzurlarına mukabil kenar kuşak memleketlerinin stratejik bakımdan daha mühim bir mevki işgal ettikleri kanaatinde idi. Kendisinin kenar kuşak memleketleri dediği merkez bölgesini kuşatan (Rusya hariç) Avrupa memleketleri, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve doğu Sibirya'dır. Bu memleketler merkez bölgesi ile «dış ay» veya «deniz memleketleri» arasında aracı bir bölge teşkil etmektedirler. Spykman bu bölgeyi kara kuvveti ile deniz kuvveti arasında bir tampon bölge olarak mütalâa etmekte idi. Kendisinin dünya hakimiyeti hakkındaki formülü şudur :

Kenar kuşak memleketlerine hâkim olan Avrasyayı kontrol eder,

Avrasyaya hâkim olan dünyayı kontrol eder.

Bu kanaata varan Spykman'ın kendi memleketine yaptığı tavsiye Amerikanın kenar kuşak memleketleri üzerinde hakim bir kuvvetin tees-

1) SPROUT, age. s. 169; HILL, age. s. 318 ve PADELFOED, age. s. 58 bk.

2) MORGENTHAU - THOMPSON, International Politics s. 76.

3) SPROUT, age s. 171 - 172 bk.

süsüne mani olacak bir dış politika takip etmesi idi. (1) Bu düşünce silsilesi içinde Amerikanın İkinci Dünya Harbinden sonra gerek doğrudan doğruya gerekse dolayısıyla yaptığı müdahale ve teşvikleri ile kurulan NATO, Bağdat Paktı, SEATO ve Amerikan Devletleri Teşkilâtı hatırlanırsa Spykmanın memleketinin dış politikasına ne kadar müessir olduğu farkedilir.

Mamafih şunu da belirtmek lâzımdır ki, Spykman memleketine yaptığı tavsiyelerde Amerikanın bir dünya hakimiyeti kurmasından ziyade güvenliğini en müessir bir şekilde nasıl temin edebileceğine ehemmiyet veriyordu. Yukarıda zikredildiği gibi kendisi bu bakımdan kenar kuşak memleketlerine merkez bölgesine nazaran daha büyük bir stratejik değer veriyordu. Hattâ Spykman kenar kuşak bölgesinin hem Amerikayı hem de merkez bölgesini sarması ihtimalini de düşünmüştür. Bundan dolayı deniz kuvveti olan memleketi ve İngiltere ile kara kuvveti olan Rusya arasında işbirliği yapılmasına taraftar olmuştur.

Mackinderin görüşleri hakkında söylediklerimizi bir başka bakımdan Spykman için de tekrar edebiliriz. Milletlerarası politikanın gelişmesi, Spykmanın stratejik bakımdan üstün değer verdiği kenar kuşak bölgesinin merkez bölgesini ve deniz memleketlerini tehdit etmesi yerine merkez bölgesini işgal eden Rusyanın dünya barışını tehlikeye sokacak bir duruma geçmesi şeklinde tecelli etmiştir. Spykmanın görüşlerinin bizim için kıymeti dikkati kenar kuşak bölgesinin ehemmiyetine ve bu bölgenin takviye edilmesi zaruretine çekmiş olmasıdır.

3. *Hava hâkimiyeti*: Jeopolitik, İkinci Dünya Harbinden sonra kara ve deniz kuvvetlerine ilâveten hava kuvvetine müstenid yeni bir hakimiyet kavramını daha konuları arasına almıştır. Bu yeni kavramın hakiki ehemmiyetinin tâyini, dünya politikasında yapacağı değişikliklerin esaslı ve devamlı mı olacağı, mevcut diğer kara ve deniz hakimiyeti kavramlarında ne gibi ayarlamalar yapılmasını icap ettireceği konusu etrafında son on sene zarfında çok ilgi çekici tartışmalar yapılmaktadır.

Hava kuvveti kavramının ortaya çıkmasına sebep olan gelişme herkesce bilinmektedir. Uçakların sürat ve uçuş menzillerinin artması ulaştırma sahasında ve bilhassa stratejide bir inkilap yapmıştır. Uçak evvelce insanlara kapalı olan birçok sahaları seyahat edilebilir hale getirmiştir. Gene aynı vasıta devletlerin güvenlikleri için evvelce çok emin farzedilen deniz, dağ ve çöl gibi coğrafi maniaların manasını değiştirmiştir. Meselâ hava kuvveti merkez bölgesine istinad eden kara kuvvetinin de-

1) Spykman bu hususda memleketinin İngiltere ile işbirliği yapması fikrini savunmuştur.

niz kuvvetine karşı mahfuz oluşu vasfını bu bölgenin tavanını açmak suretiyle değiştirmiştir. Gene aynı kuvvet deniz kuvvetinin dayandığı hareket kolaylığından daha fazla bir serbesti ve onun nüfuz edemeyeceği noktalara erişmek gibi üstünlükler temin etmiştir. (1) Zamanımızda artık uçağın, şimdilik dünya yüzünde diyelim, erişemeyeceği nokta kalmamıştır. Uçağın ve diğer hava vasıtalarının kaydettiği bu gelişme bundan böyle hava kuvvetinin de diğer kuvvetler gibi jeopolitik nazariyeler arasında yer almasına müncer olmuştur.

Mackinder, yukarıda zikrettiğimiz 1943 de çıkan son makalesinde hava kuvveti hakkında şunları yazmıştır: «Bugün bazı kimseler donanmaları ve orduları tasfiye edecek bir dünya hava kuvvetini tahayyül etmektedirler. Mamafih ben, bir havacının, hava kuvveti tamamen yer teşkilatının müessireytine tabidir yolundaki beyanının tazammun ettiği mananın tesiri altındayım. Bunu burada münakaşa etmiyeceğim. Fakat hava çarpışmasının, taarruz ve savunma taktik üstünlüğü temin eden ve fakat stratejik esaslarda küçük değişiklikler yapan diğer çeşid harblerin uzun tarihine intibak etmiyeceği hakkında esash deliller yoktur.» (2)

Mackinder bu makalesini yazdığı zaman hava kuvvetinin en tesirli darbesini indirdiği Hiroşima ve Nagazaki bombardımanlarının stratejide yapacağı değişiklikler henüz daha bütün ehemmiyeti ile takdir edilmemişti. Sonradan da kendisinin 1947 senesinde vukubulan vefatı bizi hava kuvvetinin son gelişmeleri hakkında ne düşündüğünü bilme imkânından mahrum etmiştir.

Mackinderin muhakeme tarzını ele alan hava albayı Harry A. Schaklian, (3) hava kuvveti, yer teşkilâtının müessiriyetine tabi ise, deniz kuvveti için de aynı mülâhaza varittir, demektedir. Bu mütehassıs insanın bir kara mahluku olduğunu, havada sonsuz bir şekilde kalamıyacağı gibi denizde de sonsuz bir şekilde seyir edemeyeceğini söylemektedir. Sachakliana göre eğer merkez bölgesinin dayandığı temel, kara ile deniz kuvveti arasındaki mücadele ise bu kuvvetlerden birisi ile aynı vasıfda olan bir üçüncü kuvvetin, hava kuvvetinin nazara alınmaması için hiç bir makul sebep yoktur. Kaldı ki, hava kuvvetinin son gelişmeleri savunma politikalarında taktik değil, stratejik bir değişiklik meydana getirmiştir.

Bu değişiklik son on sene zarfında batılı memleketlerin güvenliklerinin yegane ümid kaynağını teşkil etmiştir. Bilindiği gibi Rusya Mac-

1) KALIJARVI, age. s. 300 bk.

2) Foreign Affairs 1943 s. 602. E. M. Earle'nin aksi fikri için SPROUT, age. s. 747 ye bk.

3) PADELFOED, Readings, third Series s. 9..

kinderin merkez bölgesi olarak tarif ettiği ülkenin hakimidir. Son dünya harbinden en büyük kara devleti olarak çıkmıştır. Harbden sonra giriştiği teşebbüsler kendisini doğu Avrupaya da hakim bir duruma sokmuştur. Rusyanın kara kuvveti yalnız başına bütün batı memleketlerinin kara kuvvetlerinin mecmuundan üstündür. Batılıların deniz kuvveti de kendisinin kaynaklarına ve sanayi gücüne bunların coğrafi mevkii dolayısıyla bir tesir icra edecek durumda değildir. O halde Rusyayı dünya adasına ve daha sonra dünyaya hakim olmaktan alıkoyan nedir? Sachakhana göre bu, angio - amerikan stratejik hava kuvvetleridir.

Filhakika Rusyayı İkinci Dünya Harbi sonunda dünya adasının tamamını işgalden men eden, bu stratejik hava kuvvetinin yapacağı tahribata maruz kalma endişesidir. Rusyanın bu endişesi milletlerarası müzakerelerde varmak istediği hedeflerin arkasından açıkça okunmaktadır. Meselâ silâhsızlanma konusunda Ruslar ağır bombardıman uçaklarını kütle halinde tahrip edici silâhlar listesine sokturarak bunları milletlerarası kontrole, yani kendilerinin de iştirak edecekleri bir kontrole tabi kılmak istemişlerdir. Gene Birleşmiş Milletler silâhlı kuvvetlerinin teşkilinde beş büyük devletin eşit iştirakleri prensibini savunmuşlardır. Bununla meselâ Amerika Birleşik Devletleri, Birleşmiş Milletler güvenlik kuvvetlerine milliyetçi Çin kadar yani hiç mesabesinde bir silâhlı (hava) kuvvet ile iştirak edecekti. Ruslar bu hedefe varmak için ortada nazi ve faşistler kalmadığına göre büyük kuvvetlere ihtiyaç olmadığını, muhafaza edilecek kuvvetin daha ziyade manevi bir tesiri olacağı tezini savunuyorlardı. Bu suretle kendi kara kuvveti ile beraber anglo - amerikan hava kuvveti de küçültülecek veya dağıtlacaktı. Kara kuvvetlerinin teşkili nisbeten daha kısa bir hazırlık ve eğitime ihtiyaç gösterdiğinden ilerde fevkalâde bir halde kara devleti olan Rusya zaman bakımından bir üstünlüğe sahip olacaktı. Daha kısa zamanda teşkil edeceği kara kuvveti ile ilk devrede karşısında kendini sınırlıyan bir hava kuvveti bulunmayacağı için dünya adasının işgalini kolaylıkla tamamlayabilecekti. Rusyanın bu manevralarının mahiyeti fark edilince hava kuvvetleri muhafaza edilmiş ve bunun üzerine kendisi de, bilindiği gibi, dünya adasına hakim olmak için kuvvet kullanma tasavvurlarından vazgeçerek mahalli komünist partileri veya kendisine taraftar muayyen zümreler vasıtasıyla her memleketi teker teker içinden elde etme teşebbüsüne girişmiştir.

Bu suretle Rusyanın plânlarına engel ola hava kuvveti bilhassa batılıların ve bu arada memleketimizin güvenliği bakımından hayati bir ehemmiyet kazanmıştır. (1) Bu yeni muvazene unsuru karşısında Mackin-

1) Son iki senedir füze ve güdümlü mermilerde elde edilen büyük terakkilere rağmen stratejik hava kuvveti bu rolünü oynamaya halen devam etmektedir.

derin formülünün şu şekilde tadili jeopolitikçiler tarafından düşünülmektedir :

Merkez bölgesine hâkim olan doğu Avrupayı da kontrol eder,
Merkez bölgesine hâkim olan, eğer hava kuvveti tarafından tutulmazsa dünya adasını kontrol eder,
Dünya adasına hâkim olan dünyayı kontrol edebilir. Fakat bunun için hava kuvveti üstünlüğüne de sahip olması lâzımdır.

Hava kuvvetinin dünya politikasında oynadığı rolü mümkün olan sîhhatle tâyin etmek için iki vakıayı gözden kaçırmamak lâzımdır. Evvelâ hava kuvveti gücünü karadan almaktadır. Yani kökü yerdedir. Bu bakımdan karaya veya karadaki veya denizdeki üssüne tabidir hükmü, görünebilir bir gelecekte muteber kalacaktır. İkinci vakıa hava kuvvetinin bugün yıldırıcı bir kuvvet olarak sadece önleyici veya statu quo'yu muhafaza edici bir kuvvet olduğudur. Rusların son teknik zaferlerine rağmen füzeler seri halinde imâl edilinceye kadar stratejik hava kuvveti bu vasfını muhafaza edecektir. Yalnız şöyle bir mütalâa ileri sürülebilir; Bugün stratejik hava üstünlüğü batılı memleketlerde dir. Bu memleketler siyasi rejimleri ve gayeleri dolayısıyla hava üstünlüklerini tecavüz için kullanmamaktadırlar. Yarın bu üstünlük hattâ eşitlik Rusların eline geçerse bunu tecavüzlerinde kullanmazlar mı? Hava kuvvetinin kullanılmasının doğuracağı durumun kendi lehlerinde olacağına kani olurlarsa Ruslar bu silahı da kullanmakta şüphesiz tereddüd etmiyeceklerdir. Bu takdirde hava silâh veya vasıtalarının halen tamamen telafi edilemeyen bir kifayetsizliğini hatırlatacağız. Bilindiği üzere uçaklar henüz daha kara ve deniz vasıtalarının haiz olduğu taşıma kudretine erişememişlerdir. Hava vasıtaları aynı kudrete erişinceye kadar hava kuvveti taarruzda da kullanılsa ister istemez bir darbe silâhı olmak vasfını muhafaza edecektir. Zamanımızda bu silâhın hasıl ettiği tesirlerin neticelerinin alınması halâ gene kara veya deniz kuvvetine düşmektedir.

Son zamanlarda füzelerin gelişmesinin artık uçaklara ihtiyaç bırakmayacağı fikrini doğurmaktadır. Bu ihtimal yakın bir gelecekte fiilen tahakkuk etse dahi bu vasıtanın diğer kuvvetler yanında alacağı mevki hakkında uçaklar için söylediğimizi (karaya tabi olma ve taşıma gücünün nisbeten mahdut olması mahzurlarını) tekrarlıyacağız. (1)

IV

Netice

Yukarıda coğrafi vakıaların dış politika hedeflerine varılması baki-

1) Ayrıca WRIGHT, age s. 348 bk

mından tetkiki manasında anladığımız jeopolitik kavramının nasıl geliştiğini ve bu yolda yapılan çalışmaları ve ileri sürülen görüşleri izah etmiye çalıştık. Yazımızın bu kısmında, tabir caiz ise, yukarıda nakil ettiğimiz görüşlerin bir muhasebesini yapmaya, kıymetlerini takdir etmiye çalışacağız.

Mahanın denizlerin barış zamanında temin ettiği ucuz ve kolay ulaştırma imkânlarına, harp zamanında bahsettiği hareket serbestisine dayanan deniz hakimiyeti teorisi, Mackinderin merkez bölgesinin stratejik ve ekonomik imkânlarına dayanan kara hakimiyeti teorisi ve bundan çıkardığı adeta milletlerarası politikanın kanunu mahiyetinde olan büyük coğrafi bölgeler ile tarihin umumi hatları arasındaki münasebetler ve nihayet Sachaklianın hava kuvvetinin son zamanlarda iktisap ettiği ehemmiyet dolayısıyla ileri sürdüğü mütalâalar görüşlerimizde şüphesiz yeni ufuklar açacak mahiyettedir. Fakat gayemiz bu görüşleri dış politikanın hazırlanma, tâyin, idare ve mürakabesinde kullanmak olduğundan dikkatimizi bunların fikri veya nazari kıymetinden ziyade tatbik imkânları üzerinde toplamak mecburiyetindeyiz. Yani jeopolitik görüşlerin dış politikadaki rolünün ehemmiyetinin ne olduğu ve bunların ne derecede nazara alınabileceği üzerinde düşünmemiz lâzımdır.

Hemen tasrih edelim ki bu düşüncelerimizde ileri sürülen jeopolitik görüşlerin bizzatı kıymetleri üzerindeki fikirlerimizi burada tekrarlamıyacağız. Şu veya bu jeopolitik görüş hakkında, meselâ Mackinderin nazariyesi hakkındaki şahsi kanaatimizi bunları izah ederken belirttik. Burada daha ziyade umumî olarak jeopolitik görüş ve mülahazaların dış politikada ne ehemmiyet ve derecede nazara alınması lâzım geldiği üzerinde duracağız.

Bu bakımdan ilkönce belirteceğimiz husus dış politikanın hazırlanması, tâyini, idaresi ve mürakabesinde yalnız jeopolitik görüş mülahazalarının nazara alınmadığıdır. Jeopolitik'in istinad ettiği coğrafi vakıalardan başka beşeri unsur olan nüfusun aded ve vasıfları, psikolojik veya hissi unsur olan milliyetçilik ve ideolojiler, maddi unsur olan ekonomi ve hattâ bazan liderlik gibi şahsi unsurlar da her memlekete göre değişik nisbette dış politikaya tesir ederler. Demekki jeopolitik görüş ve mülahazaları nazara alırken bunları yegane ve tek müessir unsur olarak değil, fakat dış politikaya tesir eden yukarıda kısmen zikrettiğimiz unsurlar ile birlikte veya bunlardan sadece birisi olarak mütalâa etmemiz lâzımdır.

Bu fikir silsilesi içinde belirtilecek diğer bir nokta, jeopolitik görüş ve mülahazaların istinad ettiği coğrafi vakıaların da, diğer unsurlara na-

zaran en sabit unsur olmakla beraber, değişmeye ve gelişmeye maruz kaldıklarıdır. Coğrafi vakıalar bilindiği üzere iki bakımdan değişikliğe maruz kalmaktadır : Ya doğrudan doğruya dünyanın fiziki vechesi insan eli ile değiştirilmekte veya bu çehre veya coğrafi vakıaların tesirleri tadil edilmektedir. Birinci değişiklik için en klasik misal olan Süveyç ve Panama kanallarının açılışını hatırlatacağız. İkinci değişiklik için teknolojide elde edilen ilerlemeleri zikredeceğiz. Bu ilerlemeler ile zamanımızda insanların en soğuk ve sıcak yerlerde barınabilmeleri, denizin dibine ve gökün en üstüne çıkabilmeleri mümkün olmuştur. Yani coğrafi vakıaların tesir ve hattâ manaları değişmiştir. Demekki dış politikada jeopolitik görüş ve mülâhazaları nazara alırken bunların istinad ettiği coğrafi vakıaların da değiştiğini veya değişebileceklerini gözden uzak tutmamamız gerekecektir.

Jeopolitik görüş ve mülâhazaların umumî kıymetlerini bu suretle çerçeveledikten sonra bunların dış politikanın hazırlanması, tâyin, idare ve mürakabesi bakımından oynadığı başlıca iki role kısaca temas edeceğiz.

Evvelâ, jeopolitik görüş ve mülâhazaların nazara alınması ile takip edilen dış politikanın tatbik edildiği devirde mevcut coğrafi vakıalara yani realite ve imkânlarla ne derecede uyduğu veya dayandığı araştırılmış ve tahkik edilmiş olur. Bu yolda yapılacak çalışma veya düşüncelerin ilk neticesi dış politikayı hissi ve mesnedsiz hedeflerden realist ve sağlam temellere dayanan ve millî menfaate en uygun gayelere çevirmek olur.

Jeopolitik görüş ve mülâhazaların nazara alınmasının faydası sadece halihazır dış politika bakımından değildir. Bu görüş ve mülâhazalardan uzun vadeli dış politika plânlamalarında da istifade edilebilir. Mackinderin görüşlerini zihretmemizin, hava kuvvetinin ehemmiyetine işaret etmemizin sebebi, önümüzde açılan ufukta yeni ilerlemeleri de nazara alarak dünyadaki yerimizin ve dolayısıyla bu mevkie uygun bir dış politikanın ne olacağı hakkında düşündürmeye sevk etmek idi.

Jeopolitik ne mübalâğa, ne de ihmal edilmelidir.